

ПОНЯТТЯ «КАЛІЦТВО СТАТЕВИХ ОРГАНІВ» В СУДОВІЙ МЕДИЦИНІ

Митрофанов Ігор,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

11 січня 2019 року набрав чинності Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», в результаті чого до ознак тяжкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 121 Кримінального кодексу (далі – КК) України додана нова ознака – каліцтво статевих органів [1, с. 77–86].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам (ETS № 210, Стамбульська конвенція – далі Конвенція), яка є базовим міжнародним актом у сфері протидії насильству над жінками (Україною ця Конвенція підписана в 2011 році, ратифікована належним чином лише 20 червня 2022 року Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»), в статті 38 фіксує заходи протидії каліцтву жіночих геніталій (female genital mutilation).

У цій статті Конвенції вказується на те, що підписанти мають вжити потрібних легальних чи інших заходів для забезпечення криміналізації таких трьох форм умисної поведінки (рос. – «умышленных калечащих операций на женских гениталиях»): 1) видалення, інфібуляція чи здійснення будь-якого іншого каліцтва в цілому або частково великих статевих губ, малих статевих губ або клітора; 2) примушування жінки до того, щоб вона зазнала актів, що передбачені в попередньому підпункті, або схилення її до цього; 3) підбурювання, примушування дівчини до того, щоб вона зазнала актів, визначених у підпункті «1», або схилення її до цього [2, с. 67].

Разом із тим законотворець, вказуючи на таку ознаку тяжкого тілесного ушкодження, як каліцтво статевих органів, передбачав зафіксовані в Конвенції дії, тобто умисне або каліцтво жіночих геніталій, або мутиляцію жіночих статевих органів, або жіноче обрізання, або включив до цього поняття і каліцтво чоловічих статевих органів? Приписи цієї Конвенції акцентують увагу лише на

кліторідектомії, ексцизії й інфібуляції (фараоновому обрізанні). Іншими словами, йдеться про часткове чи повне видалення зовнішніх жіночих статевих органів. При повному видаленні поверхні замикають шляхом зашивання чи навіть зв'язування ніг на декілька тижнів, що насамкінець закриває вхід у піхву й отвір уретри, залишаючи тільки невеликий отвір (іноді не більше сірникової головки) для природніх потреб. Такі операції на жіночих статевих органах Всесвітня організація охорони здоров'я розглядає як мутіляцію (*mutilatio*; лат. «обрізання», «укорочення»), яка визнається порушенням прав людини [3, с. 70].

Усесвітня організація охорони здоров'я вказує на те, що медиками проводиться близько 18% операцій каліцтва жіночих геніталій, яке викликає суттєве занепокоєння, оскільки працівниками медичної сфери порушуються права жінок, зводяться нанівець глобальні зусилля щодо викорінення такої практики. Їх участь надає цій процедурі не лише певну легітимність, а й створює уявлення про нешкідливість чи навіть корисність для здоров'я [4].

Указані міркування не дають роз'яснень з питання: який зміст заклав законодавець в поняття «каліцтво статевих органів» як ознаку тяжких тілесних ушкоджень? Відповідь на це питання ускладняється тим, що ця ознака з'явилася внаслідок прийняття 06.12.2017 та введення в дію 11.01.2019 Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Обмеження дефініції каліцтва статевих органів лише в контексті Конвенції звужує її змістовне навантаження. До того ж, законодавець не вказує в диспозиції ч. 1 ст. 121 КК України на каліцтво жіночих статевих органів, про яке йдеться в положеннях указаної Конвенції. Із англійської версії тексту аналізованої Конвенції можна зробити висновок, що йдеться не про каліцтво як таке, а про проведення операцій, що призводять до каліцтва жіночих геніталій.

До того ж, як показує дослідження, в Україні каліцтво статевих органів може відбуватися як у жінок, так і чоловіків в результаті дії різних факторів (не лише проведення операцій, що калічать), в тому числі твердих тупих предметів з обмеженою поверхнею зіткнення (кулак, стопа ноги, ціпок, молоток, обух сокири, камінь тощо близько 85% випадків), а також унаслідок дорожньо-транспортної пригоди (понад 6,2%), вогнепальної травми (близько 4,5%), статевого акту (1,3%), укусу зубами людини (2,5%), обрізання в розумінні Конвенції (0,001%) [5, с. 113–118].

На жаль, легально визначення поняття «каліцтво статевих органів» не існує. Разом із цим Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.11.2005 № 606 «Про затвердження Інструкції про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом» містить дефініцію трудового каліцтва (нещасного випадку на виробництві) як ушкодження здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку, що стався під час виконання трудових обов'язків, що підтверджується Актом про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, форма якого встановлена додатком 3 до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1112.

Проте, сьогодні діє Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337. В останньому вже не йдеться про трудове каліцтво, а говориться про нещасні випадки, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого. Не знаходимо ми відповідей і в спеціальній літературі [6–9]. У Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.1995 пунктом 2.1.4 встановлено, що не загрозовими для життя ушкодженнями, що належать до тяжких за кінцевим наслідком є: втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції – втрата зору, слуху, язика, руки, ноги і репродуктивної здатності [9].

У наших дослідженнях [1, с. 77–86; 5, с. 113–118] ми наполягали на тому, щоб у Правилах підпункт 2.1.9 слід викласти таким чином: «Каліцтво статевих органів.

Каліцтвом статевих органів є не виправне ушкодження зовнішніх статевих органів, що позбавило їх природного вигляду, незалежно від того, призвело воно чи ні до втрати репродуктивної здатності. Під не виправним ушкодженням зовнішніх статевих органів належить розуміти такі порушення анатомічної цілості тканин (відсутність частини тканин, рубцева деформація, деформація внаслідок імплантації сторонніх предметів або речовин, рубцеві зміни внаслідок таврування), виразність яких з часом чи під дією нехірургічних засобів не зменшується.

До каліцтва статевих органів належить такі не виправні ушкодження: а) часткове або повне видалення клітора; б) часткове або повне видалення малих статевих губ; в) часткове або повне видалення великих статевих губ; г) часткове або повне видалення статевого члену; д) повне видалення калитки; е) рубцева деформація клітора, або малих

статевих губ, або великих статевих губ, або статевого члену, або калитки; є) деформація клітора, або малих статевих губ, або великих статевих губ, або статевого члену, або калитки внаслідок імплантації сторонніх предметів або речовин; ж) рубцеві зміни клітора, або малих статевих губ, або великих статевих губ, або статевого члену, або калитки внаслідок таврування.

Примітка. Коли хоч б одне з перелічених в пп. а–є анатомічних порушень, настало внаслідок неналежного надання медичної допомоги, експертна комісія вправі розглядати це порушення як каліцтво статевих органів. Видалення крайньої плоті, татуювання зовнішніх статевих органів не належить до каліцтва статевих органів».

Література:

1. Митрофанов І. І., Лисенко І. В. Нова ознака тяжких тілесних ушкоджень. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 77–86.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: довідник для членів парламенту. Київ : Видавництво «К.І.С.», 2014. 108 с.

3. Виклики для українського законодавства, пов'язані з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: за результатами круглих столів : 16 червня 2016 року, Верховна Рада України; 29 червня 2016 року, ХНУВС. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2016. 140 с.

4. Виклики для українського законодавства, пов'язані з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: за результатами круглих столів : 16 червня 2016 року, Верховна Рада України; 29 червня 2016 року, ХНУВС. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2016. 140 с.

5. Mytrofanov Igor I., Lysenko Igor V., Hryn Kateryna V., Ryabushko Mykola M. Genital mutilation as a consequence of criminal offense a person. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Tom LXXIII. Nr 1. PP. 113–118.

6. Ергард Н. М. Судова медицина : конспект лекцій. Київ : УкрДГРІ, 2023. 119 с.

7. Основи судової медицини : навчально-методичний посібник / за ред. Л. Л. Голубович, В. О. Ольховський і О. І. Герасименко. Харків : ФОП Бровін О.В., 2021. 535 с.

8. Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. / В. В. Кікінчук, С. М. Лозова, В. О. Гусева [та ін.]. Харків, 2019. 184 с.

9. Судова медицина : підручник / за заг. ред. В. Д. Мішалова. Київ, 2018. 575 с.

10. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG791.html (дата звернення: 07.08.2024).

НОВАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ МОВИ ЧИ НЕХТУВАННЯ УСТАЛЕНИМИ ПОНЯТТЯМИ

Мінченко Раїса,

*доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Голова ГО «Правовий вимір»*

Правова мова, правнича мова, правова допомога, правнича допомога, правова наука, правнича наука – перелік схожих словосполучень можна продовжувати довго. В професійному середовищі фахівців в галузі права, суддів, адвокатів, практикуючих юристів, працівників правоохоронних органів, науковців та інших правознавців, що займаються юридичною діяльністю, зокрема, правозастосовного характеру, деінде виникає професійна дискусія, а часом і непорозуміння щодо застосування названих правових термінів.

Як правильно писати, говорити, чи можна використовувати зазначені словосполучення як синоніми, чи тотожні терміни, яке значення мають терміни «правова («правнича»), і чим відрізняються один від одного і як співвідносяться? Що стосується юристів-учених, то в юридичній літературі досить довго ведеться наукова дискусія щодо існування окремих понять «правова мова» і «правнича мова», їх правової природи і сутнісного змісту. Один з провідних фахівців в галузі теорії права професор П. Рабінович наполегливо і досить переконливо відстоював позицію щодо того, що словосполучення «правнича мова» означає більш широке і об'ємне поняття, ніж поняття «правова мова», яка, на його думку і переконання його прихильників, є лише однією з багатьох складових елементів загального поняття «правнича мова».

На думку П. Рабіновича, до загального поняття «правнича мова» відносяться наступні елементи: правові терміни, правова номенклатура, правова аббревіатура, професійний сленг, загальноживані слова, що